

ASKERÎ TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF MILITARY HISTORY STUDIES

Hakemli dergi, yılda iki kez yayımlanır. Yerel süreli yayındır.
Bi-annual peer-reviewed journal. Local periodical.

YIL: 13 MAYIS 2015 SAYI: 25
YEAR: 13 MAY 2015 ISSUE: 25

Dergimizdeki yazı ve makalelerin her hakkı saklıdır; ancak kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makaleler sadece yazarların görüşlerini yansıtır. Türk Silahlı Kuvvetleri ve/veya Yayın Kurulunun görüşlerini temsil etmez.

All rights for all the articles and papers in this Journal are reserved; academic citations are only allowed with proper acknowledgement. Papers published in the Journal of Military History Studies reflect solely the opinions of their authors. They do not represent the views of the Turkish Armed Forces and/or the Editorial Board.

ISSN: 1303 - 9342

KKSN: 7630KK0488622

Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2015

Ankara, TGS Printing House, 2015

BİRİNCİ CİHAN HARBİ'NİN ÇANAKKALE (GELİBOLU) MUHAREBELERİ ESNASINDA DOĞU (AVRUPA) CEPHESİ'NİN DURUMU NE İDİ?¹

Volkan MARTTİN*

Öz: Konumu, yakın geçmişi, siyasi ve ekonomik durumu yüzünden Birinci Dünya Savaşı (Birinci Cihan Harbi) girdabından uzaklaşamayan Osmanlı Devleti'nin İtilaf-İttifak bloklarıyla yaptığı ısrarlı görüşmeler dizisi göz önünde tutulduğunda, Osmanlı Devleti'nin taraflar arasındaki ağırlığı ortaya çıkmaktadır.

Çanakkale Savaşlarının başlaması Kasım 1914'te yapılan ilk saldırı sayılmazsa, 19 Şubat 1915'tir. 1916 yılının Ocak ayı başlarına kadar devam edecek Çanakkale'deki ağır savaş günleri, Genel Savaş'ın da seyrini değiştirmiştir.

Bu çalışmada Çanakkale Muharebeleri esnasında Doğu Avrupa'da seyreden savaşın safhaları karşılaştırmalı olarak işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Muharebeleri, Birinci Dünya Savaşı, 1915, Doğu Cephesi.

WHAT WAS THE SITUATION IN THE EASTERN (EUROPEAN) FRONT DURING THE ÇANAKKALE (GALLIPOLI) BATTLES IN THE FIRST WORLD WAR?

Abstract: Ottoman Empire that could not stay out of the maelstrom of the First World War due to its location, recent past, political and economic situation held persistent negotiations with both the Entente and the Central Powers, which reveals the importance of the Ottoman Empire for the parties.

The start of the Çanakkale Battles dates back to 19 February 1915, apart from the first attack in November 1914. The severe war conditions that continued until the early January 1916 in Çanakkale changed the course of the general war.

This article analyzes in a comparative approach the stages of the war taking place in Eastern Europe during the Çanakkale Battles.

Key Words: Çanakkale Battles, First World War, 1915, Eastern Front.

Giriş

Napolyon'un yaklaşık iki yüzyıllık Avrupa düzenini (Westphalia) değiştiren etkisinden sonra Avusturya Şansölyesi Metternich'in ağırlığının hissedildiği bir süreçte Avrupa'da geçici bir barış sağlanmıştır (Kennedy, 2001: 64, 166-181, 203). Ancak bu geçici barış dönemini müteakiben başlayan siyasi ve sosyal hareketlerin birer uzantısı olarak güç dengesi yeniden kurulmuştur. XIX. yüzyılın yarattığı yeni düzen içerisinde siyasi ve askerî yapılanmaların gözden geçirilmesi ile Avrupa merkezli büyük sömürgeci devletlerden Almanya, Avusturya ve Macaristan, İtalya bir tarafı oluştururken; diğer tarafı, İngiltere, Fransa ve Rusya ile şekillenen bloklaşma milliyetçilik, silahlanma yarışı, amansız rekabet gibi çeşitli nedenlerle savaşın çıkmasına ortam hazırlamıştır.

Gün geçtikçe gerginleşen bu ortamın savaş hâline dönüşmesi için bir suikast olayının yaşanması yeterli olmuştur. Zira öncelikle Avusturya ile

¹ Bu çalışma, ESOGÜ-BAP Komisyonu denetiminde yürütülen "Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'daki Türk Cephesi (Galiçya ve Romanya)" başlıklı bilimsel proje kapsamında derlenen bilgi ve belgelerden üretilmiştir.

* Yrd.Doç.Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, vmartin@ogu.edu.tr.

Sırbistan arasında başlayan savaş, önce Avrupa'ya sonra dünyaya yayılmıştır.

Bir savaşın çıkmasını arzu edenler dahi böyle geniş çaplı ve uzun süreli bir savaşın yaşanabileceğini önceleri tahmin edememişlerdir. Savaşın kısa süreceği konusunda insanlar arasında bir kanının olduğu bilinmektedir.

Böyle bir ortamda Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin üçlü bloklarca istenen bir durum olarak görülmediği son yapılan araştırmalarda gün yüzüne çıkmıştır. Zira Osmanlı Devleti'nin hantal yapısı taraflarca gözden uzak tutulmamıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin diğer özellikleri savaşın seyri içinde önemini arttırmıştır. Bu özelliklerinin başında, coğrafi konumu ile halifenin gücü (Cihad-ı ekber fetvasının etkisi) vardır.

Büyük devletlerin temsilcileriyle yapılan uzun görüşmelerden sonra Osmanlı Devleti, Almanya ile ittifak antlaşması yapmıştır. Bu ittifak antlaşmasının gölgesinde yaşanan Karadeniz Olayı nedeniyle Osmanlı Devleti süratle savaşa dâhil olmuştur.

Karadeniz olayının ertesinde yaşanan karşı saldırılar Osmanlı Devleti'nin savaşın ilk yılında savaşacağı cephelerin habercisi gibidir. Kafkas (Doğu) ve Çanakkale saldırıları bunu açıkça göstermektedir.

Bunlara ilave olarak girişilen Kanal Harekâtı, Osmanlı Devleti için bütün 1915 yılının askerî olaylarını teşkil etmektedir.

Genel Savaşın Başlaması

İmparatorlukların hüküm sürdüğü Avrupa'ya Napolyon sonrası geçici bir barış getiren Metternich döneminin sona ermesinden sonra, siyasi birliklerini tamamlayan Almanya ve İtalya'nın diğer Avrupalı devletlerle rekabete girerek sömürgecilik yarışına katılmak istemesi yeni sınırların çizilmesine sebep olacak savaşları doğurmuştur. Almanya'nın Fransa'dan kömür ve maden bakımından zengin Alsace-Lorraine bölgesini alması sonucunda Fransa'nın bunun peşini bırakmayacağını farkında olan Alman Şansölyesi Bismarck, ittifak arayışlarına girmiş ve İtalya, Avusturya-Macaristan ile 1882'de "Üçlü İttifak" adını alan antlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır. Bu antlaşma savaş durumunda karşılıklı yardımlaşmayı öngörmekte olup 1915 yılına kadar sürekli yenilenmiştir. İngiltere ise Avrupa'daki bu karmaşadan coğrafi konumunu kullanarak uzak durmayı tercih etmiş; donanması ve sömürgeleriyle ilgilenmeyi sürdürmüştür. İngiltere'nin genel siyasetinin Avrupa'da kendisine rakip olabilecek güçlü bir devletin kurulmasını engellemek olduğunu söylemek mümkündür (Erkal, 1997: 17-25; Murray, 2005: 279).

Genel savaş tarihlerine bakıldığında Avrupa'daki savaşın seyrini Almanya'nın tayin ettiği görülmektedir. Almanya kadim bir plan ile savaşa girişmiş ve başarılı olmayı ummuştur (Hart, 2014: 1). 1911 yılı başlarından itibaren askerî eksikliklerini tamamlamak adına yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir (Renouvin, 2004: 212-214).

Alfred von Schlieffen tarafından 1892 yılında ortaya konulan plan, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın izlediği yolu oluşturmuştur. Schlieffen planı iki aşamalı olarak oldukça basit görünmektedir. Batıda Fransız eski ve yeni kalelerinden meydana gelen sınır hattının çevresinden dolanarak Belçika üzerinden Fransa'ya girmek birinci aşamayı oluştururken Rusya'nın hazırlanması sırasında kaybettiği zamandan yararlanılacaktır. İkinci aşamada süratle doğuda Rusya'nın üzerine yürümek vardır. Ancak bu planın bir eksikliği, 1890'lar ile 1900'ler için geçerli olduğudur (Hart, 2014: 13-14; Stone, 1998: 40-41; Keegan, 1999: 28-37).

General Helmuth von Moltke bu planı operasyonel bir işlem sıralaması olarak ele almıştır. Buna göre öncelikle Alman güçleri; Fransızların işgali altındaki Alsace-Lorraine ile Fransız-Alman sınırlarını elinde tutacak, ikinci olarak İtilaf devletlerinin tepkileri göz önünde tutularak Hollanda'ya uğramayan bir yol izlenecek, üçüncü olarak Belçika'nın Liège'sindeki tahkimatlar düşürülecek, dördüncü olarak Avusturya-Macaristan ile daha fazla askerî iş birliği yapılacaktır (General Ludendorff, 2005: 24-25). Bu askerî iş birliği içinde Doğu Cephesi'ne Alman seferî birliklerinin gönderilmesi ana başlığı oluşturmuştur. Zira Schlieffen ve Moltke'nin Avusturya'nın askerî gücü konusunda ümitsizliğe uzanan tereddütleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden Avusturya Genelkurmay Başkanı General Franz Conrad von Hötzendorf ile ilk Rus atakları sırasında güvenliğin sağlanması hususunda tam bir iş birliğinin gerekliliği General Moltke tarafından dile getirilmiştir (Hart, 2014: 15).

Avusturya-Macaristan'ın savaş gücünün Balkan Savaşları sonunda zayıflamaya yüz tutmaya başladığını ifade eden Ludendorff (Renouvin, 2004: 212), bu ülkenin farklı etnik topluluklardan oluşan bir mozaiği olduğunu bütün savaş planlarında dikkate almıştır (Hart, 2014: 9).

İtilaf devletlerinin çok anlaşılmaz ortağı olan Rusya, sahip olduğu büyük toprak parçalarındaki 170 milyonluk nüfusuyla dikkatleri üstüne çekmektedir. Bu bakımdan Fransızların savaş planlarında Rusya önemli bir aktör olmuştur. Özellikle 1852 doğumlu General Joseph Joffre'nin yaratmış olduğu "Plan XVII"de Rusya'nın doğuda saldırılarda bulunması vardır (Hart, 2014: 5, 17; Keegan, 1999: 38-39).

Bu planlar doğrultusunda Almanya'nın Fransa'ya ilk taarruzunun hemen ardından Rus orduları Doğu Prusya yönünde ilerlemeye başlamışlardır. Böylece Birinci Dünya Savaşı'nın Doğu Avrupa Cephesi açılmıştır.

Doğu Cephesi'nde Savaş

Rusya, Almanya'nın Fransa'ya taarruzundan sonra doğuya yönelme niyetinden haberdar olduğundan bu harekâtın fazla ilerlemeden Doğu Prusya'da durdurulmasını uygun görmüştür. Ancak savaşın başladığı ilk ay, Rus ordularının teşkil ve ikmal için yapılan plana göre hayati önem taşımıştır. Özellikle Rusya için, Baltık Denizi'nden Karpatlara doğru

şekillenen savaş hattında Almanya'nın batıdaki taarruzunu etkileyecek faaliyetlerde bulunmak gerekmektedir.

1910 yılında Ruslar tarafından hazırlanan "Plan 19'da, Polonya'da yoğun askerî faaliyetler için Alman ve Avusturya'ya karşı oluşturulacak seferî birliklerin yaklaşık yetmiş tümenlik olması düşünülmüştür (Hart, 2014: 19; Keegan, 1999: 41).

Bununla birlikte Polonya'nın durumu göz önünde tutulduğunda Plan 19'un "A" ve "G" varyantlarının olduğu ifade edilmelidir. Bu varyantların çizdiği eksen kuzeybatıda Doğu Prusya'dan başlamakta güneydoğuda Galiçya'nın güney hattına kadar uzanan bir yay çizmektedir. "Germany" isminden mülhem bu versiyonun temel hedefi Almanya'ya karşı Doğu Prusya üzerinden saldırmaktır; "G" versiyonuna göre Almanya ve Avusturya'ya karşı ise yaklaşık yetmiş tümenlik birliklerin dağılımında değişikliğe gidilmiş; Almanya'ya yoğunlaşarak kırk üç tümeni Almanya'ya olmak üzere ve otuz biri Avusturya'ya karşı konuşlanması düşünülmüştür. "Avusturya" isminden mülhem "A" versiyonunda ise odak noktasında Avusturya-Macaristan yer almıştır. Bu versiyonda, güçlendirilmiş seferî birlikler Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Ordular içinde toplam elli beş tümenlik bir kuvvet oluşturacaktır. Böylece Fransa'ya çok büyük destek sağlanmış olacaktır. Bu iki versiyondan "A" varyantı tercih edilmiştir. Böylece Doğu Avrupa'da açılan cephede birinci dönem, Birinci ve İkinci Rus Orduları toplamda yirmi dokuz tümenlik bir güç olmak üzere Doğu Prusya'da dokuz tümenlik Sekizinci Alman Ordusu ile mücadele edeceklerdir (Hart, 2014: 19; McMeekin, 2012: 105).

1914 yılı itibarıyla Rus ordusu bir buçuk milyonu yedek olmak üzere beş milyonluk bir savaş gücüne ulaşmıştır. Aynı yıl seferberlik planları hızla iletmiş, savaş hazırlıkları için büyük çabalar harcanmış, Fransız finans desteği ile demir yolları hatları geliştirilmiştir.² Bu hazırlıklar sayesinde Ruslar savaşı takip eden günlerde yaklaşık olarak iki milyon mevcutlu bir savaş gücünü Doğu Cephesi'ne taşıyabilmiştir (Hart, 2014: 81).

31 Temmuz'daki Rus Genel Seferberliği'nin hemen ardından, 1 Ağustos 1914 tarihinde Almanya, Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Rusya'ya savaş ilanını 6 Ağustos'a kadar geciktiren Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a 28 Temmuz'da savaş ilan etmesi düşünüldüğünde bu oldukça ilginçtir (Hart, 2014: 83).

Romanya ve Bulgaristan'ın savaştan uzak tutulması hâlinde Doğu Cephesi, yaklaşık olarak 1.300 km'lik bir hatta yayılacaktır. Bu cepheye geniş askerî operasyonların gerçekleştirilebilmesi için yüksek mevcutlu birliklerin demir yolları gibi vasıtalarla nakillerinin sağlanması ve cephede hayatın idamesini sağlayacak ikmalin yine aynı yollarla temini elzem olduğundan ulaşım hayati öneme sahip olmuştur (Hart, 2014: 83; Stone, 1998: 41).

² Rusya'nın 1914 yılında seferber ettiği günlük vagon sayısı 250 iken bu sayı 1917 yılında 370'e ulaşmıştır. Bk. Stone; 1998: 41.

Öte yandan Osmanlı Devleti'nin durumu farklıdır. Aslında, Balkan Savaşları yenilgilerinden sonra hiçbir devlet Osmanlı Devleti'ni dikkate değer askerî bir güç olarak görmemiştir. Hatta savaş çıkana kadar Almanya da aynı görüşü paylaşmıştır. İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ni savaşta müttefik değil, taşınacak bir yük olarak değerlendirirken (Akbaş, 1991: 189-190), aynı zamanda müttefikler Rusya'yı karşılığın almak istememişlerdir (Eraslan, 2002: 342).

Bütün bu olumsuzluklar iktidardaki İttihat ve Terakki Hükûmetinin Alman sempatisini olan üyelerini Almanya'ya yanaştırmıştır. Almanya'nın İstanbul'daki Büyükelçisi von Wangenheim Osmanlı Devleti'nin askerî ve ekonomik zayıflığını ileri sürerek bu çabalara karşı çıkarken Osmanlı Devleti ile iplerin tamamen koparılmaması yönünde tavır sergilemiştir (Bayur, 1991: 88).

Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savunma ittifakı ihtiyacına cevap verebileceği beklentisi Alman yöneticilerde vardır (Eraslan, 2002: 342). Zira Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan ettiği günün ertesinde,³ 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak anlaşması imzalanmıştır (Armaoğlu, ty.: 108). 7 Ağustos'tan itibaren gazete ve dergilerde savaş haberlerine dair sansür uygulamaya konulmuştur.⁴

Almanya ile Osmanlı Devleti'nin ittifak yaptığı günlerde; Doğu Avrupa'da Rus Orduları Kumandanı Çar'ın kuzeni olan Grandük Nicholas, Rus Birinci ve İkinci Orduları ile birlikte cephenin kuzeyinde Alman Sekizinci Ordusu ile karşılaşmıştır. Cephenin hemen gerisinde "Rus Polonyası" diye adlandırılan muntıkada Dokuzuncu ve Onuncu Rus Ordularının Alman Silezya'sından gelebilecek saldırılara karşı hazırda bekletilmektedir. Cephenin güneyinde ise Dördüncü, Beşinci, Üçüncü ve Sekizinci Rus Orduları; Birinci, Dördüncü, Üçüncü ve özellikle İkinci Avusturya Orduları karşısında yer almışlardır.

Savaşın ilk döneminde cephenin kuzeyi hareketlenmiştir. Burası Doğu Prusya'dır ve Rusların planları doğrultusunda öne çıkmıştır. Birinci ve İkinci Rus Ordularının sınırın hemen ötesindeki seferî hazırlıkları basit işlem basamaklarını içermektedir. General Paul von Rennenkampf kumandasındaki Birinci Ordunun Doğu Prusya'nın kuzeyinde bulunan Masurian (Mazurya) göllerinde etkili olması beklenirken; General Alexander Samsonov kumandasındaki İkinci Ordu ise aynı göllerin güneyinde üstünlük sağlayacaktır. Taarruzi gerçekleşecek bu operasyonda koordinasyonu, teoride, General Yakov Zhilinsky sağlayacaktır (Hart, 2014: 84; Stone, 1998: 48, 62).

16 Ağustos 1914 günü Rennenkampf, General Max von Prittwitz komutasındaki Alman Sekizinci Ordusu karşısında ilerlemeye başlamış

³ Berlin Büyükelçisi Mahmud Muhtar'ın Osmanlı Hariciyesine gönderdiği yazıda yer alan listede Almanya Rusya'ya 2 Ağustos 1914 tarihinde savaş ilan etmiştir. Bk. BOA; HR.SYS., 2090/10_6-7'den naklen Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi; I, 2013: 129.

⁴ BOA; HR.MA, 1105/18'den naklen Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi; I, 2013: 31-32.

(Murray, 2005: 285), 20 Ağustos günü Doğu Prusya'da küçük bir yerleşim yeri olan Gumbinnen'de yapılan muharebede her iki taraf toplam 17.000 kayıp vermiştir. Rennenkampf için bu kayıplar ilerleyişin yavaşlayarak sürmesi anlamına gelirken Prittwitz için sakinliğin korunamamasıdır. Zira İkinci Ordunun 21 Ağustos'taki ilerleyişi Prittwitz için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Prittwitz'e göre bu tehdidin bertaraf edilebilmesi için Vistül Nehri'ne kadar olan kısımdan çekilerek bütün Doğu Prusya'nın bırakılması öngörülmüştür. Ancak bu mesafenin çok uzak olduğunu düşünen Moltke, ümitsizliğe kapılan Prittwitz yerine kariyerinde başarılı olan 1847 doğumlu General Paul von Hindenburg'u hemen getirmeyi uygun görmüştür (Hart, 2014: 85; Stone, 1998: 61). General Hindenburg'un 1865 doğumlu Almanya Genelkurmay Başkanı Mareşal Erich Friedrich Wilhelm Ludendorff ile yakınlığı ve mesleki iş birliğini burada ifade etmek gerekmektedir (Asprey, 1994: 69).

23 Ağustos'ta kumandayı eline alan Hindenburg, hemen Kurmay Başkanı Albay Max Hoffman'dan bir harekât planı hazırlamasını istemiştir. Hazırlanan harekât planında; uzaklık nedeniyle Rus ordusundaki koordinasyonun zayıflığından faydalanılarak yavaş ilerleyen Rus Birinci Ordusuna karşı Alman birlikleri demir yollarını daha etkin kullanması sayesinde öncelikle Samsonov'un İkinci Ordusu ile karşılaşılacak ve kazanılan zaman değerlendirilerek ardından Rus Birinci Ordusu ile savaşılabilecektir (Murray, 2005: 285; Hart, 2014: 85).

Bu doğrultuda gelişen harekât neticesinde Samsonov'un sol kanadına yapılan saldırıyı sağ kanada yapılanı takip etmiş, Rus birlikleri bu saldırılara zamanında cevap verememiştir. 28 Ağustos'ta küçük bir Alman birliği bütün Rus İkinci Ordusunu bozguna uğratmıştır (Asprey, 1994: 79-80). Rus birliklerinin Alman birlikleri tarafından oluşturulan "çelikten halkadan" kurtulmak gibi bir şansı olmamıştır. Her ne kadar Rus Birinci Ordusu (Rennenkampf), yardım için çabalamışsa da geç kalmıştır. Rusları seçeneksiz bırakan Alman birliklerine karşı Ruslar direnmeyi sürdürmüşlerdir. 1914 yılı Ağustos sonunda, savaş tarihinde Tannenberg Muharebesi olarak bilinen savaşta, 90.000'in üzerinde savaş esiri ile 78.000 ölü ve 10.000 yaralı veren Ruslara karşın 13.000 zayıyla büyük bir zafer kazanan Almanlar; bu zaferden sonra hafifçe kuzeye yönelmişler, Rennenkampf'ın Rus Birinci Ordusu ile karşılaşmışlardır (General Ludendorff, 2005: 55). Bu savaşta Hindenburg âdeta anıtlamıştır. Samsonov'un ölümü, sorumluluk sahibi Zhilinsky'nin işten çıkarılması ve savaşın seyrinin oluşturduğu baskı nedeniyle Rennenkampf'ta panik emareleri gözlenmeye başlanmıştır (Hart, 2014: 87; Stone, 1998: 58).

Almanya, Doğu Prusya'yı elinde tutmuş, taarruz avantajını kaybetmemiştir. Devam eden aylarda karşılıklı saldırılar sürmüştür. Savunma için siper savaşlarına eğilim belirmeye başlamıştır. Genel olarak 1914 yılı için Alman Sekizinci Ordusu, Batı Cephesi'nde üç haftada Fransa'yı dize getirip daha sonra doğuda Rusya ile mücadeleyi esas alan (Stone, 1998: 43), Schlieffen planında başarılı olmuştur (Hart, 2014: 87).

Asıl çatışmaların yaşanacağı Galiçya için Rusların Temmuz 1914'ten beri seferberlik ilan ettikleri bilinmektedir (McMeekin, 2012: 85). Burada, Rus Dördüncü, Beşinci ve Üçüncü Orduları General Nikolai İvanov kumandasında olmak üzere Avusturya Genelkurmay Başkanı General Conrad von Hötzendorff kumandasındaki Birinci, Dördüncü ve Üçüncü Orduları karşısında yer almıştır (Stone, 1998: 82). Savaşın ilk günlerinde Rusya'nın üstünlüğü görülmektedir. Rus Genelkurmayı bu üstünlüklerini Avusturya Galiçya'sında kullanmayı tercih etmiştir (McMeekin, 2012: 118, 162; Üçok, 1967: 287).

Eylülün ilk günlerinde Ruslar, Avusturya-Macaristan'ın demir yolu merkezi konumundaki ve dördüncü büyük kenti olan Lemberg'i (Lwów-Lviv) ele geçirmişlerdir (Stone, 1998: 89).⁵ Bu olay, İtilaf devletlerinin ilk büyük askerî başarısıdır (Hart, 2014: 87). Bu olay, Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet'in layihasında zikredilmektedir. Öte yandan Başşehbender'in layihasında değinilen hususların başında tarafsızlığın korunması yer almaktadır.⁶

Bunun üzerine 11 Eylül itibarıyla Avusturya birlikleri dövüşerek Vistül Nehri'nin bir kolu olan San Nehri gerisine çekilmişlerdir (General Ludendorff, 2005: 88-89). 13 Eylül'de Almanlar Rus mıntikasına yönelmişlerse de (Stone, 1998: 68), Avusturyalıların geri çekilişi ile birlikte önemli bir tahkimat olan Przemyśl kasabası, 22 Eylül'de Ruslar tarafından kuşatılmıştır (Hart, 2014: 83; Stone, 1998: 41; M. Neşet, 1930: 17).

Rusların bu gelişmelerden sonra durum değerlendirmesi yaptığı ve İvanov'un bu başarısını "talihsiz" Avusturyalılara karşı yapacağı yeni saldırılarla sürdürmeye meyilli olduğu söylenebilir (Stone, 1998: 96). Zira harekât Avusturya-Macaristan'ın güneybatısına doğru yayılabileceği gibi alternatif olarak Dokuzuncu ve Onuncu Rus orduları Polonya'yı geçerek Silezya'ya girebilecektir (Hart, 2014: 88).

Bu yeni gelişmeler karşısında Rusya'nın acele etmesi gerekmiştir. 1914 yılının Eylül başlarında Fransa'nın Marne Muharebesi'ni kazandığına dair Batı Cephesi'nden gelen haberler doğrultusunda Rusya'nın tercihini yapması beklenmektedir. Bu ortamda Grandük Nicholas ve kurmay heyeti Silezya seçeneğini tercih etmişlerdir. Böylece savaşın Doğu Avrupa'daki seyri, güneybatı istikametinden kuzeye yönelmiştir (General Ludendorff, 2005: 70-72).

Almanların bazı sorunlarla uğraştığı ve bu sorunların başında; müttefiki Avusturya'nın 325.000'den fazla asker kaybına karşın Rusların 225.000 civarında kayıplarının yer aldığı bilinmektedir (Hart, 2014: 88).

⁵ Osmanlı Devleti Viyana Sefaretinden gönderilen 6 Eylül 1914 tarihli telgrafta geçen ifadeler düşündürücüdür. "Bir haftadan beri Galiçya hududunda devam ve kâffe-i safahatı Avusturya-Macaristan ordusunda müsaid bir surette cereyan eden muharebe-i azime neticesinde Rusların hezimet-i külliyeye duçar oldukları..." Bk. BOA; HR.SYS, 2107/5.

⁶ BOA; HR.SYS., 2108/1_14-15'ten naklen Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi; I, 2013: 56-57.

Bu durumu hafifletmek amacıyla Almanya, Silezya'da "Dokuzuncu Ordu" adıyla yeni bir ordu kurmuştur (General Falkenhein, 2002: 22). Bu ordunun müttefik Avusturya birlikleriyle 29 Eylül'de başlattığı harekât, Rus Polonya'sına doğru olup ordular ekim ayı başlarında Vistül hattına ulaşmıştır (Hart, 2014: 88; Stone, 1998: 97). Daha sonra Alman Dokuzuncu Ordusu Vistül Nehri'ni aşarak ilerlemiş; Rus birlikleri arasındaki güvenlik hattının zayıflığından yararlanarak ekim ayı sonlarına doğru Varşova yakınlarına kadar gelmiştir (Hart, 2014: 87; Akçakayalıoğlu, 1967: 5). Osmanlı Devleti'nin o zamanki Petrograd sefiri vekilinden İstanbul'a gönderilen 19 Ekim 1914 tarihli telgrafta, "Lehistan ve Galiçya Meydan Harbi'nde Rusların elli kolordu yani iki yüz ellışer binden on beş büyük ordusu bulunduğu ve bu kuvvete karşı Almanlar ile Avusturyalıların beraber yirmi altı veya yirmi yedi kolorduları olduğu" "Ruski Envalir" gazetesinin neşrinden aktarılmaktadır (BOA, HR.SYS, 2403/77). Bu şekilde, Avusturyalılar Rus bölgesinde avantaj sağlamışlar ve tekrar San Nehri hattı ile Przemysl'i 9 Ekim itibarıyla kontrolleri altına almışlardır (Hart, 2014: 89; Stone, 1998: 111).

Bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nin savaşa girdiği görülmektedir. Zamanlamaya dikkat edilirse "Karadeniz Baskını"nın tesadüfi olarak gerçekleşmediği kolaylıkla anlaşılacaktır (Demir, Keskin, & İlhan, 2011: 104). Savaşın seyri içindeki son gelişmeler üzerine artan Alman baskısına karşı Osmanlı Hükûmeti mali durumunun bozukluğunu öne sürmüş olmasına karşın 11 Ekim 1914 tarihinde gerekli yardımı yapacağını vaat eden Almanya'ya karşılık olarak İttihat ve Terakki Hükûmetince İstanbul'daki Alman Askerî Heyeti Reisi Liman von Sanders'e ordu komutanlığı, Yavuz ve Midilli (Goben ve Breslau) gemilerinin komutanı Alman Amiral Wilhelm Souchon'a donanma komutanlığı görevleri verilmiştir (Bayur, 1991: 79). Ancak Almanya'nın Marne Savaşı'nı kaybetmesi Osmanlı Genelkurmayını endişelendirmiştir. Eksikliklerin tamamlanması için bir yıl daha beklenmesini tavsiye eden subaylar arasında Mustafa Kemal, Sofya'da bulunan Fethi Bey'e savaşı kazanmanın imkânsızlığını belirtmiş, hükûmete de en azından bir yıl beklenmesini önermiştir (Bayur, 1991: 267; Eraslan, 2002: 344-345).

Bu sırada Osmanlı Devleti'nin maddi ve askerî isteklerinin karşılanması savaşa girme şartına bağlanınca Enver, Talat ve Cemal Paşaların anlaşmasıyla Enver Paşa'nın "Osmanlı Donanması Karadeniz'de deniz hâkimiyet kazanacaktır. Bunun için Rus filosunu arayarak... nerede bulursanız savaş ilan edilmeksizin ona hücum ediniz." şeklindeki emri 22 Ekim'de yazılmış ve 24 Ekim'de Amiral Souchon'a iletilmiştir (Demir, Keskin, & İlhan, 2011: 106). 27 Ekim 1914 günü tekrar Karadeniz'e çıkan filo 29 Ekim'de Novorosisk, Sivastopol, Odesa liman ve şehirlerini topa tutarak buralardaki iki Rus ve bir Fransız gemisini batırmıştır (Akbay, 1991: 217-218; Üçok, 1967: 293). Olay üzerine Rusya fiilen 31 Ekim'de Doğubeyazıt'ın kuzeyinden Osmanlı sınırını ihlal etmiştir. İngilizler de ertesi gün (1 Kasım 1914) Akabe'yi ve 3 Kasım'da Çanakkale'de Seddülbahir'i bombalamışlardır (Akbay, 1991: 221). İngilizler Basra Körfezi'nden nehirler boyunca asker çıkarıp harekâta girişmişler ve 3 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da Fransa ve İngiltere Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir (Akbay, 1991: 237). Osmanlı

Devleti'nin karşı savaşı ilanı ise 11 Kasım 1914 tarihinde yapılmıştır (Eraslan, 2002: 345). Bu birbirini takip eden olaylara paralel olarak yine Peşte başşehbenderinden gelen yazıda nispeten gizli tutulan Avusturya-Macaristan ordusunda görevli kumandanların isim listesi yer almaktadır. Buna göre "Galiçya'da ve Lehistan-ı Rusî'deki Avusturya-Macaristan kumandanları" şöyledir: 1- Süvari General Dankl, 2-Mirliva Archiduc Pierre Ferdinand, 3- Süvari General Svetozar Boroevic, 4- Piyade General Terstyansky.⁷

Osmanlı Devleti'nin savaşa girdiği günlerde Doğu Avrupa Cephesi'nde yeni hazırlıklar yapılarak karşılıklı harekâta devam edilmektedir.

Rusların Silezya üzerinde yapmış oldukları planlara karşın Almanların hazırlıkları göze çarpmaktadır (Stone, 1998: 99). 1914 yılının Kasım ayında o sıralarda Alman Genelkurmay başkanı olan Erich von Falkenhayn bir yolunu bularak Hindenburg'u Ludendorff ile birlikte Doğu ordularına atamış, yeni kurulan Dokuzuncu Orduya ise General August von Mackensen'i terfien tayin etmiştir (Stone, 1998: 128).⁸

Bu gelişmeler karşısında Rusların Silezya'dan vazgeçerek Rus İkinci ve Birinci ordularının Mackensen üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Rusların savunmaya geçtiği bu dönemde Almanların ileri harekâta yöneldiği söylenebilir. Ancak 1914 yılının son altı haftasında Almanların toplam kayıpları 100.000'in üzerindedir (Hart, 2014: 90).

1914 yılı biterken 143 Rus tümeni; elli üç Avusturya ve otuz dokuz Alman tümeni ile karşı karşıya gelmiştir. Bütün yıl boyunca 750.000 Rus askerine karşın, 500.000 Avusturya ve 140.000 Alman askerinin zayı olduğu kabul edilmektedir (Hart, 2014: 91).⁹

1915 Yılında Doğu Avrupa Cephesi

Kış boyunca Doğu Cephesi'nde bir duraklama görülmektedir. Zaten Falkenhayn'ın hiyerarşi gereği iki önemli kumandanı (Hindenburg ve Ludendorff) Doğu Cephesi'ne göndermesinin ardından dikkatleri Batı Cephesi'ne çekerek bütün ağırlığı Batı Cephesi'ne yöneltmesi sonucunda Doğu Cephesi'nde bir duraklamanın yaşanması beklenmeyen bir şey değildir.

Doğu'da Ludendorff'un Avusturya Genelkurmay Başkanı General Franz Conrad von Hötzendorf ile ortak çalışmasının neticesi olarak Almanya'nın Doğu Prusya'dan ve Avusturya'nın Galiçya'dan taarruza geçmesi kararlaştırılmış, bu sayede Rusya'nın merkezî Polonya ile bağının koparılması düşünülmüştür. Bu düşüncenin gerçekleştirilmesi için

⁷ BOA; HR.SYS., 2108/3-8'den naklen Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi; I, 2013: 68-69.

⁸ Bu olayda, Hindenburg'un kandırıldığı iddia edilmektedir. Bk. Hart; 2014: 89.

⁹ 1914 yılı boyunca Avusturya ordusunun %15'i zayı edilmiştir. Bk. Stone; 1998: 45.

Falkenhayn'ın hoşnutsuzluğuna rağmen Doğu Prusya'da yeniden Onuncu Alman Ordusu teşkil edilmiştir (Hart, 2014: 157; Stone, 1998: 111).

Hazırlanan harekâtın mintikasında bulunan Rus orduları iki kısma ayrılmıştır: Mintikanın kuzeybatı hattında General Nikolai Ruzsky, güneybatı hattında ise General Nikolai İvanov bulunmaktadır. Bu yeni durum karşısında Ruzsky, 1915 yılının Şubat ayı ortalarında henüz kurulmakta olan On İkinci Ordu ile birlikte Doğu Prusya'ya saldırıya karar vermiştir (Hart, 2014: 158).

Zaten 7 Şubat 1915 tarihinde Ludendorff; Onuncu Ordu ile kuzeyden, Sekizinci Ordu ile güneyden olmak üzere Masurian bölgesindeki ikinci harekâta girişmiştir (General Ludendorff, 2005: 123). Batı Cephesi'nde olduğu gibi Rus siperlerindeki savunma sistemi oldukça karışık durumdadır. Onuncu Rus Ordusunun ikmal eksikliklerinin yanında moral gücünün de zayıf olması, havanın kötü gitmesi deniz ile Masurian gölleri arasında sıkışıp kalan birlikler için zor günlerin yaşanacağı anlamına gelmektedir.

Hindenburg ve Ludendorff kesin bir zafer istediklerinden, Rusların Almanlar ile aralarında oluşturmaya çalıştıkları tampon bölgenin kurulmasına fırsat verilmeden daha doğuya doğru Rusya içlerine harekâtı uygun görmüşlerdir (General Ludendorff, 2005: 71). Avusturyalılar ise hazırlıklara 23 Ocak itibarıyla başlamışlardır. Merkezî ve Batı Karpatlardan sürdürülecek harekâtın Galiçya içlerine doğru yapılacağı ve tahkimli bir kasaba olan Przemyśl'in kuşatılarak doğuda Bukovina'ya kadar süreceği (Stone, 1998: 114) fakat şiddetli soğuklar nedeniyle ertelendiği bilinmektedir. Zaten Karpatlarda (Donan tüfek ve cephane ile ateş gücü çok azalmıştır.) bu şartlar altında bir operasyon yapılması imkânsız görülmektedir. Zira kaydedilen küçük ilerlemelerin maliyeti oldukça yüksektir (Hart, 2014: 159).

Avusturyalılar ve Ruslar arasında devam eden çatışmalar neticesinde mart ayı başlarında Przemyśl'e yaklaşan Avusturyalılar, bu kasabayı 22 Mart'ta ellerine geçirmişlerdir. Ancak bu süreçte Avusturya ordusunun birden çok etnik grubu barındırması nedeniyle çeşitli sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Ordu içerisinde görev alan Çek, Ukrain, Macar ve özellikle Slav grupların varlığı savaşın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından sürdürülmesinde güçlük oluşturmuştur (Hart, 2014: 159; Stone, 1998: 125).

Çanakkale Cephesi'ndeki Durum

Bu esnada şarkta Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakarak ve Rusya'ya destek sağlamak; bu sayede savaş bitirmek adına Çanakkale'de 19 Şubat günü başlatılan denizden bombardıman faaliyetleri yaklaşık bir aydır devam etmektedir.¹⁰ İtilaf kuvvetlerine ait "Birleşik Donanma'nın Çanakkale Boğazi'ndan geçmek için başlattığı 18 Mart Deniz Harekâtı, genel savaşın seyrini doğrudan değiştirmiştir. 18 Mart 1915 sabahı havanın Çanakkale Boğazi'ndan geçmeye elverişliliği, emsali görülmemiş bir karadan yapılan

¹⁰ 19 Şubat 1915 günü saat 6.40'ta başlayan bombardımanın ayrıntıları ve zayıat için Üsteğmen Mehmet Şinasi'nin kaleme aldığı rapor bk. *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl: 63, Sayı: 132, ATASE Yayınları, Ankara 2014, s. 85-86.

boğaz savunması ile şekillenen mücadelenin belirleyicisi olmuştur. Saat 11'e doğru Seddülbahir yönünden, en önde Triumph olmak üzere sırasıyla Agamemnon, Lord Nelson, Queen Elizabeth, Inflexible, Prince George savaş gemileri ve bunları takiben beş torpido görünmeye başlamıştır. Saat 11.30'da 4 Fransız savaş gemisi (Suffren, Charlemagne, Galois ve Bouvet) Seddülbahir önünden çıkarak Çanakkale Boğazı'na girmişlerdir. Weymouth Kravazörü, Kumkale arkasında görünerek Yenişehir'i bombardımana başlamıştır. İngiliz gemileri şu şekilde ateş bölümü yapmışlardır: Prince George, Tenger ve Baykuş yönüne; Queen Elizabeth, Anadolu Hamidiye Tabyasına; Agamemnon ve Lord Nelson, Kilitbahir Grubuna; Inflexible, Mecidiye ile Halileli ve Erenköy yönlerine; Triumph, Dardanos Tabyasına. Saat 13.30'a gelindiğinde bombardıman şiddetlenmiş, merkez grubundaki bütün tabyalar yoğun ateş altına alınmıştır (Erkal, 1997: 33-42; Belen, 1964: 146-151).

Rumeli Mecidiye Tabyasında mazgallara vuran mermilerden, iki top takımının erlerinin hemen hepsi şehit düştüğünden veya yaralandığından toplar muharebe dışı kalmıştır. Saat 14.00'te Anadolu Hamidiye Tabyasınca ateş altına alınan Bouvet, hafif bir dumanla yan yatmaya başlamış ve üç dakika sonra 603 kişiyle batmıştır. Anadolu Hamidiye Tabyası, ateşini önce Agamemnon'a, saat 15.20'de de Irresistible'ye yöneltmiştir. 16.30'da iskele yönüne yatan Irresistible, obüs bölgesi (Tenger Dere-Domuz Deresi bölgesindeki Obüs Bataryaları ile Erenköy'deki 8'nci Ağır Obüs Alayı) tarafından şiddetli ateş altına alınmıştır. Akıntıyla önce Karanlık Liman ve sonra Dardanos Bataryası doğrultusunda sürüklenen gemi, saat 19.30'da batmıştır. Irresistible'nin yanına gelmekte olan Ocean da isabet almış, akıntıyla Morto Körfezi'ne girmiş ve saat 22.30'da batmıştır. Inflexible, Suffren ve Gaulois savaş gemileri de ağır yara almışlardır. Üç geminin battığını, diğer üçünün de ağır surette hasara uğradığını gören Birleşik Filo komutanı, gemilerine Bozcaada'ya çekilme işaretini vermiştir. Birleşik Filonun muharebede top kaybı 44, insan kaybı ise 800 kadardır. Birleşik Filo karşısında, teknik eksikliklerine rağmen, Türk topçuları çok büyük cesaretle görevlerini yapmışlardır (Erkal, 1997: 46).

Deniz harekâtı, Birleşik Filonun savaş gücünün üçte birini yitirdiği ağır bir yenilgiyle son bulmuştur. Çanakkale Boğazı'nın, kara gücü olmadan, yalnız donanmayla geçilemeyeceği de böylece kesinlik kazanmıştır. 18 Mart 1915 Boğaz Savunması'nda Osmanlı tarafının kaybı ise 4 subay, 22 er şehit, 1 subay, 52 er yaralı olmak üzere toplam 79'dur. Almanların kaybı ise 3 ölü, 15 yaralı olmak üzere toplam 18'dir (Erkal, 1997: 43).

10 Nisan'da Mondros'ta toplanan İtilaf kuvvetleri karargâhı, seferin askerî planını hazırlamaya koyulmuştur. İtilaf devletlerinin planına göre Kuzey Çıkarma Grubunu oluşturan ANZAC Kolordusu kuzeyde Kabatepe bölgesine, Güney Çıkarma Grubu ise Seddülbahir bölgesine çıkarılacaktır. Planlar, asıl taarruz güneyde olacak şekilde hazırlanmış; Osmanlı savunmasının güney kanadını yerinde sabitlemek amacıyla bir Fransız

tugayı ile Kumkale bölgesine çıkarmalar yapılacak, Bolayır ve Beşiğe bölgesine de gösteri hareketleri gerçekleştirilecektir (Erkal, 1997: 58-59).

Macaristan'ın Çanakkale'de Osmanlı kuvvetlerince kazanılan zaferi kutladığına yönelik Osmanlı Hariciyesi belgesine bakıldığında, Çanakkale Zaferi'nin etkileri daha açık ortaya çıkmaktadır.¹¹ Çanakkale-Gelibolu'da kara muharebelerinin başlaması arifesinde Doğu Cephesi'nde müttefik Avusturyalıların başarıları kaydedilmektedir.

1915 Baharında Doğu Cephesi'ndeki Durum

Przemyśl'in Avusturyalıların eline geçmesi üzerine Rus ordularında yeniden düzenleme işlemine girilmiştir. Ruzsky aşırı yıpranmışlık gerekçesiyle istifa etmiş, yerine İvanov'un Kurmay Başkanı General Mikhail Alekseyev geçmiştir. Böylece Rus Cephesi'nde bir koordinasyonun sağlanacağı düşünülmüştür. İvanov'un Avusturya-Macaristan ordularına başlatacağı taarruzda bu yapılanma önem arz etmektedir. Ancak 10 Nisan'daki Karpatlar üzerine yapılacak taarruz çeşitli zorluklar nedeniyle ertelenmiştir.¹²

O sıralarda Avusturyalılar yılbaşından beri toplamda 750.000'in üstünde kayıp vermişlerdir. İvanov, Avusturya-Macaristan'ın kesin yenilgisinin İtalya'nın savaşa dâhil olmasıyla daha kolay olacağını öne sürmüştür (Hart, 2014: 160).

Falkenhayn'ın Batı Cephesi'ne yoğunlaşması nedeniyle Doğu Cephesi'nden yapılan askerî taleplerin dikkate alınma oranı düşük olmuştur. Ancak Hindenburg'un etkisi ile Batı Cephesi'nden sekiz tümenlik bir gücün doğuya kaydırılmasına karar verilmiştir. Bu sayede oluşturulan askerî güce Mackensen'in komuta ettiği görülmektedir (Stone, 1998: 128). Krakow bölgesinde konuşlanan bu yeni güç, Avusturya'nın Üçüncü ve Dördüncü Birlikleri ile Alman On Birinci Ordularından oluşmaktadır ki Gorlice-Tarnów mıntıkasında görevli Rus Üçüncü Ordusuyla mücadele edecektir (Hart, 2014: 160).

Mackensen'in taarruzu; kuzeyden Almanlar, güneyden Avusturyalılar olmak üzere Rusların önemli stratejik merkezlerine yöneliktir. Bu konuda Rusların istihbarat bilgilerini dikkate almadıklarını, Karpatlara yapacakları saldırıya yoğunlaştıklarını söylemek mümkündür (Hart, 2014: 161). Zira Rus Üçüncü Ordusu Kumandanı General Radko Dimitriev'in yaptığı hazırlıklar Vistül'den Karpatlara kadar olan mıntıkada iken (Stone, 1998: 129) Mackensen'in birlikleri Gorlice-Tarnów hattında bulunmaktadır ve mayıs ayı başında Rus ordusuna sürpriz bir saldırı düzenleyecektir (Hart, 2014: 161; Murray, 2005: 288).

¹¹ BOA; HR.SYS., 2322/74'ten naklen Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi; I, 2013:183-184.

¹² Sefer güzergâhının karışık olması (a labyrinth of mountains) bu nedenlerin başında gelmektedir. Bk. Stone; 1998: 120.

Gelibolu'da 24 Nisan günü başlayan kara muharebeleri; 10 Nisan'da belirlendiği şekilde ilerlemiş, Türk birliklerinin karşı direnişi ile planlar sekteye uğramış (Erkal, 1997: 68, 105), Alçıtepe ve Conkbayırı-Kocaçimentepe gibi gösterilen hedeflere ulaşılammıştır. Mayıs ayında Seddülbahir bölgesinde başlayan I, II, III. Kirte Muharebelerini, I ve II. Kerevizdere ve Zığındere Muharebeleri izlemiş ve sonra cephedeki durum mevzi muharebesine dönüşmüştür (Belen, 1964: 184-204). Kuzey mintikasında durum farklı olmamış; kıyıda bastırılmayan ANZAC birliklerine karşı başta hiç şüphesiz Mustafa Kemal olmak üzere birçok Osmanlı subayının başarılı çabaları ve Osmanlı askerinin gayretleri, İtilaf kuvvetlerinin Gelibolu Yarımadası'ndan sökülüp atılması şeklindeki kesin sonucu getirmemiş; savaş günlük yüksek kayıplı mevzi muharebesine dönüşmüştür (Belen, 1964: 189-190: Göncü & Aldoğan, 2006: 84, 91).

1 Mayıs 1915 günü Almanya ve Avusturya birlikleri tarafından ateşlenen silahlar karşısında Rus savunma siperlerinin çok fazla dayanamayacağı anlaşılmıştır. Özellikle Alman silahlarından çıkan şarapneller büyük kayıplara sebebiyet vermiştir. Ertesi gün Rusların Dunajec ve Baila hattından başlattıkları karşı taarruzda her iki taraf da büyük kayıplar almıştır (Hart, 2014: 161).

İvanov için başta karşılaştığı Avusturya birliklerinin zayıflığının şaşırtıcılığının aksine 10 Mayıs'ta durum pek ümitsizken (Stone, 1998: 139) İvanov'un evvelce dillendirdiği düşüncesi gerçekleşmiş, 23 Mayıs 1915'te İtalya, İtilaf devletleri yanında savaşa girmeye karar vermiştir (Hart, 2014: 162). Elbette bu durum Almanya ve Avusturya-Macaristan için kötü bir haberdır (General Ludendorff, 2005: 59).

Haziran ortalarında Rusların askerî durumu pek iç acıcı değildir. Geçen ay yapılan muharebelerde Alman ve Avusturya orduları Rus birliklerini 200 km geri çekilmeye zorlamıştır (Boğuşlu, 1990: 103). Rusların Galiçya'dan çekilmesi gündemdedir. Galiçya'daki Rus yenilgisi Osmanlı Devleti Hariciyesi tarafından yakından takip edilmiştir. Bu takip yabancı basındaki haberlerin öğrenilmesi ve dış temsilciliklerden gelen yazıların değerlendirilmesi şeklinde olmuştur.¹³

Temmuz ortalarında Alman ve Avusturyalıların Galiçya'ya yapacakları operasyonun kapsamında Polonya ve Litvanya da vardır. 5 Ağustos'ta Varşova Almanlara teslim olmuştur (Hart, 2014: 162).

Falkenhayn'ın Hindenburg ve Ludendorff'u kontrol altına alma isteği, yeni bir hamleye sebebiyet vermiştir (Asprey, 1994: 110). Mackensen'in birleşik ordu grubu bağımsız hareket ederken buna ilave olarak merkezî Alman orduları için Bavyera Prensi Leopold'un kumandası düşünülmüştür (Hart, 2014: 163).

¹³ BOA; HR.MA., 1132/30 ve 1132/31'den naklen Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi; I, 2013: 203-206.

Falkenhayn aslında, 1915 yılı yazının bitimi itibarıyla Avusturya-Macaristan birliklerinin pozisyonu münasebetiyle uzun vadede Rus birliklerine büyük kayıplar verdirebilecekken (Stone, 1998: 174) bu yolu tercih etmemiştir. Falkenhayn'ın eylül ayında Batı Cephesi'ne yönlendirdiği birlikler nedeniyle mücadeleden vazgeçmeyen Ruslarla Doğu Cephesi'nde savaş devam etmiştir (Asprey, 1994: 124-128).

Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa Cephesi'nde Rusların çözülmesi, Balkanlarda İtilaf devletleri aleyhine bunalımların artması üzerine Çanakkale bölgesinde giderek umutsuzluğu düşen İtilaf devletleri bölgede bulunan iki İngiliz ve bir Fransız tümeninin Selanik Cephesi'ne nakledilmesini kararlaştırmıştır. Zira İtilaf devletleri hem Çanakkale hem de Avrupa Cephesi'ni besleyebilecek güçte değillerdir. Bu yüzden General Ian Hamilton ile Lord Kitchener arasında 1915 yılı Ağustos-Eylül aylarında gerçekleşen haberleşmeden sonra Çanakkale bölgesindeki müttefik kuvvetlerin tahliyesi gündeme gelmiştir.

1 Eylül 1915 tarihinden itibaren Çar Nicholas Rus ordularının başına geçmiştir. Bu değişikliğin etkisiyle Rus ordusunun kademelerinde yapılan atama ve yer değişiklikleri Doğu Cephesi'ndeki savaşın seyrinde belirleyici olacaktır. Rus Genelkurmaylık karargâhına (Stavka) atanan General Mikhail Alekseyev, cepheyi üçe ayırmıştır: Buna göre kuzey kısmı 1916 yılının Şubat ayında görevi devralacak General Alexei Kuropatkin'e kadar General Nikolai Ruzsky kumandasına verilirken batı kısmı General Alexei Kuropatkin'e ve güneybatı kısmı Mart 1916'ya kadar General Nikolai İvanov'un sorumluluğuna bırakılmıştır. Güneybatı kısmında Mart 1916'dan itibaren yapılacak görev değişikliğinde İvanov yerine 1853 doğumlu, Osmanlı-Rus Harbi'nde genç bir teğmen olarak savaş tecrübesi kazanan General Alexei Brusilov geçecek; Doğu Cephesi'nde savaşın seyri değişecektir (Hart, 2014: 163-164).

Sonuç

Savaşın tam olarak anlaşılabilmesi ve büyük resmin görülebilmesi için Doğu Cephesi ile Batı Cephesi'ndeki gelişmeler, Osmanlı Devleti topraklarında açılan cephelerle karşılaştırmalı olarak ele alınmalıdır.

Birinci Dünya Savaşı'nın şiddetli bir şekilde yaşandığı Avrupa cephelerinin peyderpey ele alınması sırasında yapılacak karşılaştırmalarda tarihî seyir iyi analiz edilmelidir.

Osmanlı Devleti'nin savaşın bir tarafı olarak cephelerdeki durumu iyi takip ettiği ve buna göre strateji belirlediği söylenebilir.

Savaşın iki büyük cephesi olan Batı ve Doğu Cepheleri birbirinden ayrılmaz bir seyir sergilemişse Osmanlı Devleti topraklarında açılan cephelerin de bu bütünlükte yerinin olduğu aşikârdır.

Savaşın ilk günlerinden itibaren bir Avrupa savaşı görüntüsünde devam eden muharebelerdeki birliklerin durumları savaşın ilerleyen günlerinde izlenecek savaş stratejilerini belirlemiştir.

Bu çalışmada, Doğu (Avrupa) Cephesi'nde taraflar arasında süren mücadelelerin ilk safhası niteliğindeki 1916 yılına değin olan kısım Çanakkale Muharebeleriyle eş zamanlı işlenmiştir.

Çağdaş Birinci Dünya Savaşı tarihlerinde Osmanlı Devleti'nin etkinliğinin diğer Avrupalı devletlerinkinden daha pasif olarak gösterildiği görülmektedir. Bunun temel nedeninin Batılılarca Osmanlı tarihi kaynaklarının oldukça sınırlı kullanılması ve sadece Batı Cephesi ile büyük devletleri ilgilendiren kısımlara yer verilmesi olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin cephelerinin kısa anlatımlarıyla oluşan bu durum savaşın genel anlatımında büyük bir noksanlığı işaret etmektedir.

Savaşın ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Boğazı'ndan Birleşik Donanmanın geçmesine engel olması, bunu müteakiben İtilaf kuvvetlerince başlatılan deniz destekli kara saldırılarının Osmanlı kara kuvvetleri tarafından püskürtülmesi, İtilaf devletleri için başarısızlık ve yenilginin ilk habercisi olmuştur. Çanakkale'de kazanılan zafer Osmanlı toplumu içinde geniş yankılar uyandırmış, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının sonuçlarının silinebileceğine dair umut doğmuştur. "Balkan hacaleti"nin ortadan kaldırılmasını sağlayacak bu zaferi "Kut-ül Ammare" Zaferi takip etmiştir. Bu iki zaferin askerî ve siyasi sonucu olarak Osmanlı yönetici ve askerleri arasında Osmanlı Devleti'nin bu savaştan galip çıkacağına yönelik düşünceler kuvvetlenmeye başlamıştır.

Bu iki zaferin birlikte kutlandığı günlerde Almanya'nın Tuna boyundaki birliklerini geri çekmeye meyletmesi, özellikle Boğazlarda kazanılan zaferi gölgeleyecek sonuçlar doğuracağı bakımından endişe verici olarak görülmüştür.

Doğu Cephesi'ndeki ikinci safhayı teşkil edecek nitelikteki gelişmelerle birlikte Avrupa'ya müttefiklere yardım amacıyla Türk askeri gönderilmesi fikri gündeme gelmiş, kısa süre zarfında yürürlüğe konulmuştur.

Kaynaklar

(Arşiv Belgelerinin künnyeleri metin içinde verilmiştir.)

AKBAY, C. (1991); Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi (Cilt I: Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi), Ankara: Genelkurmay Basımevi.

AKÇAKAYALIOĞLU, C. (1967); Birinci Dünya Harbi (Cilt VII/1: Avrupa Cepheleri/Galiçya Cephesi), Ankara: Genelkurmay Başkanlığı.

ARMAOĞLU, F. (ty.); 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, 12. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.

ASPREY, R. B. (1994); The German High Command at War, London: Warner Books.

BAYUR, Y. H. (1991); Türk İnkılabı (3. Baskı, Cilt III-1), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

BELEN, F. (1964); Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi (Cilt II), Ankara: Genelkurmay Basımevi.

BOĞUŞLU, M. (1990); Birinci Dünya Harbi'nde Türk Savaşları, İstanbul: Kastaş AŞ Yayınları.

DEMİR, S., KESKİN, A., & İLHAN, F. (2011); "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girişi: Karadeniz Baskını", Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, 95-133.

ERASLAN, C. (2002); "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", Türkler, 340-352.

ERKAL, Ş. (1997); Birinci Dünya Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı (Cilt V), Ankara: Genelkurmay Başkanlığı.

Général BUAT (1923); Hindenburg et Ludendorff Stratéges, Paris.

General FALKENHEIN (2002); General Falkenhein'in Hatıratı, Dzl.: F. YILMAZ, Çev.: Bursalı Mehmet Nihat, Ankara: Berikan Yayınları.

General Ludendorff (2005); My War Memories 1914-1918 (Cilt 1), East Sussex: The Naval&Military Press Ltd.

GÖNCÜ, G., & ALDOĞAN, Ş. (2006); Çanakkale Savaşı: Siperin Ardı Vatan, İstanbul: MB Yayınları.

HART, P. (2014); The Great War, London: Profile Books .

KEEGAN, J. (1999); The First World War, 9. Baskı, New York: Alfred A Knopf.

KENNEDY, P. (2001); Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev.: B. KARANAÇI, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

M. Neşet, (1930, Teşrinievvel 1); "Büyük Harp'te Romanya Cephesi'nde 6. Türk Kolordusu", Askerî Mecmua, 78/4(19), 17.

McMEEKIN, S. (2012); I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü, Çev.: N. ELHÜSEYNİ, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

MURRAY, W. A. (2005); "The West at War", G. PARKER içinde, The Cambridge History of Warfare (s. 278-313). New York: Cambridge University Press.

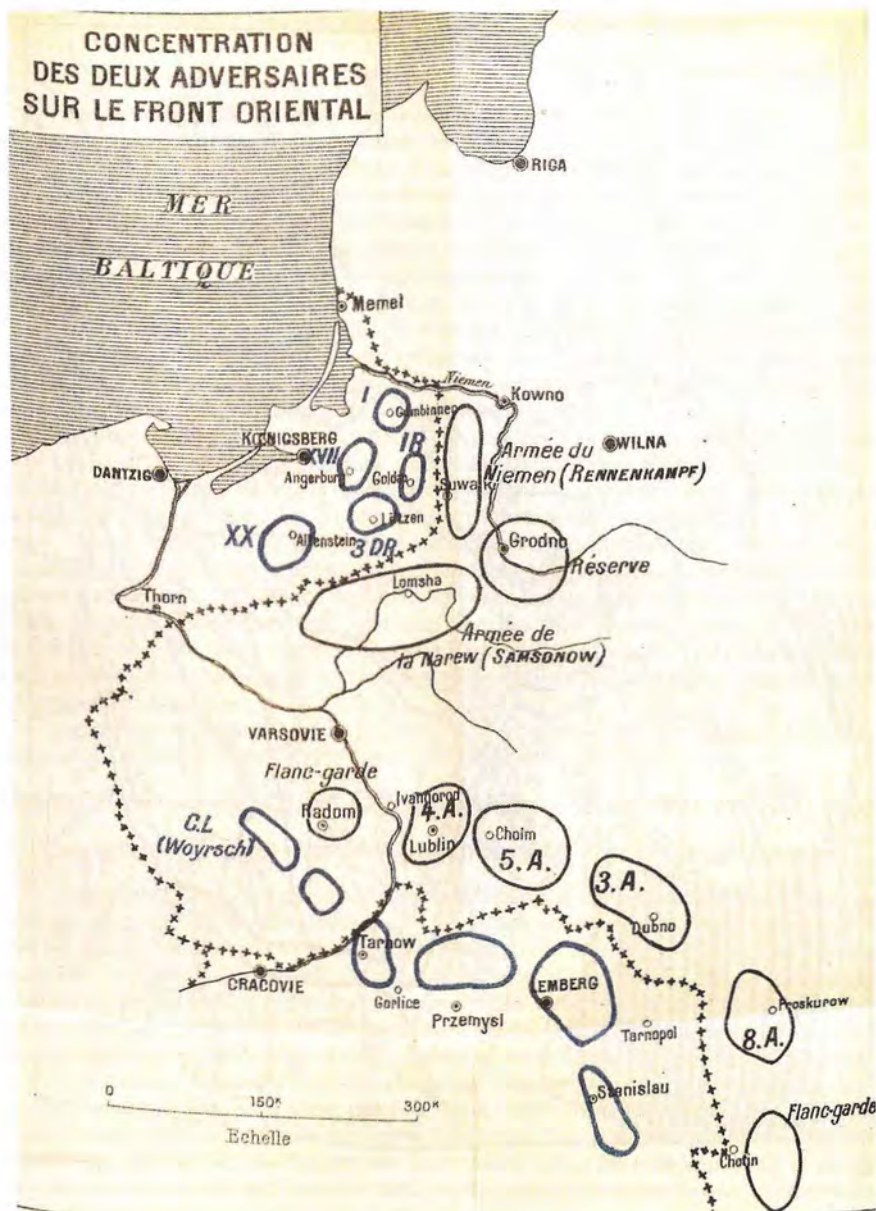
Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I (2013); İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

RENOUVIN, P. (2004); 1. Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918, İstanbul: Örgün.

STONE, N. (1998); The Eastern Front 1914-1917, London: Penguin Books.

ÜÇÖK, C. (1967); Siyasal Tarih 1789-1950, 6. Baskı, Ankara: Başnur Matbaası.

Üsteğmen Mehmet Şinasi (2014); Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (132).

¹⁴ Général Buat; 1923, s. 65, 112a.

CAMPAGNE D'ÉTÉ CONTRE LA RUSSIE (Mai-Octobre 1915) Carte No 12

